

O PREDMETU IN METODOLOGIJI PSIHOLINGVISTIKE, O MOŽNOSTIH NJENE APLIKACIJE

1

Odkar je De Saussure definiral kategorije *govorni proces, jezik, govorjenje* (langage, langue, parole) in jih razmejil (Cours de linguistique générale, Paris 1922, s. 25 in dalje) je postalo jasno, da jezikoslovje raziskuje *jezik* in psihologija *govorni proces*. V okviru teh meja se razvija aktivnost dveh znanosti, ki velikokrat zadevata druga ob drugo, se zapletata in ne najdeta pravega izhoda, ker ju ločujejo stroge meje in različna metodologija, ki ustreza le tej ali drugi vedi.

Stališče De Saussurea je ustvarilo že od vsega začetka dvoumen položaj: ni potegnil samo strogih mejnih črt med omenjenimi kategorijami (ne da bi jih bil jasno definiral) in med znanostmi o govornem procesu — njegov *Cours* je tudi začetek nesporazuma glede *govorjenja* (parole), ki po njegovem ni predmet »prave lingvistike«, temveč predmet posebnega jezikoslovja (»jezikoslovje govorjenja«).

Takšna pomanjkljiva natančnost glede »predmeta« posameznih ved, na drugi strani pa njihovo strogo ločevanje, brezbrizen odnos do doseženih rezultatov na »drugem« področju, ipd. — vse to je vodilo k enostranskim razlagam in sklepanjem, pogosto nezadovoljivim za eno in drugo vedo. Če se psihologija govornega procesa ne ozira na dejstva v jeziku (langue) in se stalno ne opira nanje, je v nevarnosti, da zaide v zmotne spekulacije, ali da na primer zreducira govorni proces na mišljenje, s čimer pomeša besedne kategorije s pojmovnimi, itd. Na drugi strani pa so se tako tradicionalisti kakor strukturalisti pretirano zavzemali za to, da je treba jezik (langue) razumeti in raziskovati kot abstrakten pojav, kot »avtonomno enoto« zunaj individualnih in socialnih stikov (L. Hjelmslev, *Linguistique structurale*, 1948 — v *Essais linguistiques*, København 1959, ss. 21, 23). Ugotovitev pogosto velja tudi v primerih, ko je deklarativno poudarjena potreba po naslonitvi na socialni, zgodovinski ali kakšen drug kontekst. — Prešlo je tudi v navado, da najraje analizirajo jezik, ki je kristaliziran v pisni obliki (slovarji npr. skoraj brez izjeme temeljijo na izvlečkih iz pisanih besedil), in da obravnavajo le »fragmente«: tradicionalna eksperimentalna fonetika raziskuje glasove in izolirane besede, slovnice se ukvarjajo s sintagmami in iz konteksta iztrganimi stavki, itd.; celo strukturalna lingvistika najraje pretresa paradigmatične odnose, izogiba se »nerodnih« sintagmatičnih zaporedij in širokih kontekstov, drži se tako imenovanih »mikrokontekstov«.

Najpogosteje srečujemo težnjo, ki hoče obvarovati *jezik* (langue) »nečistoč«, kot so *posebno, individualno, konkretno*; dalje, odnosa do konteksta nasploh, do konotativnega konteksta in odnosa do vsega, kar je psihično — torej vsega, kar je najtesneje povezano s tistim, ki jezik proizvaja: s *človekom*.

Značilno je, da se navadno izogibajo (od De Saussurea do Hjelmsleva in drugih jezikoslovcev) tudi točnega določanja, kdo naj proučuje pojave, ki so v zvezi z govorjenjem (parole); teorija informacij danes to pogosto imenuje *sporočanje* (message), včasih tudi *pogovor*. Tako ustvarja večina kibernetikov, matematikov in inženirjev, ki delajo v telekomunikacijah, posebno metodologijo (in to hočejo vsiliti tudi modernemu jezikoslovju), ki daje prednost deduktivno pridobljenim konstrukcijam; s tem pa jezik do kraja destilirajo — torej iz njega odstranijo vse, kar je v zvezi s »pomenom«, samo da bi dobili »čiste« oblike.

2

Kako naj torej vskladimo različne znanstvene podatke in metodologije, ki dajejo tudi prav nasprotné izsledke o istem predmetu?

Najprej bi bilo potrebno, da nobena od teh dveh znanosti (ali smeri v okviru ene vede) svoje metodologije ne bi imela za edino koristno pri študiju pojave komunikacije; nobena znanost namreč ne bi smela, kakor je to zahteval L. Hjelmslev, zanikati pravico proučevanja jezika tudi na drugačen način (cit. delo, s. 23).

Na drugi strani pa je treba ugotoviti, da vsaj v današnji fazi obstajajo vidiki, ki jih nobena smer niti v psihologiji niti v jezikoslovju ne more proučevati ustrezno in zanesljivo, ne da bi bila v nevarnosti, da pride v nasprotje z metodologijo sléherne izmed njih. Za uspešno proučevanje teh vidikov je nujno, da se utemelji mejna znanost (ali samo »meddisciplinarni prijem«) s specifično metodologijo, *psiholingvistika*.

Po mojem mnenju tako utemeljene psiholingvistike ne bi smeli imeti za vejo ali smer ne jezikoslovja ne psihologije, temveč za znanost (ali meddisciplinarno metodologijo), ki ima svojo upravičenost v današnji klasifikaciji znanosti in ki deluje v duhu nove metodologije mejnih disciplin.

Znano je, da je bilo v zadnjih letih na različnih področjih čutiti potrebo po meddisciplinarnih znanostih, ki se pojavov lotevajo z dveh stališč, boljše, z mejnega gledišča. Pravzaprav ne gre vselej za odkrivanje novega predmeta, ki bi zahteval novo znanost, marveč za vznik novih, doslej neznanih pogledov na že obstoječi predmet, ki se z uporabo kombiniranih metod dveh znanosti in ustreznih interpretacij razkrije bolje in globlje. Nekaj podobnega se je dogajalo in se še dogaja v proučevanju govornega procesa (langage) ali, točneje, v območju *komunikacije*; ta splošni termin se nanaša na večje število stališč (ustrezni psihični procesi ali govorni proces, jezik ali »kod« in njegove posebne konkretizacije ali »sporočila«, sporočanje v celoti, itd.), ki so enoten pojav, v metodološkem smislu p r e d m e t z različnimi vidiki, ki pa jih sploh ni treba strogo razmejiti.

V tem stoletju so začeli govorni proces (langage) jemati kot zelo kompleksen pojav, pri katerega proučevanju morajo sodelovati različne discipline. Vendar ima to sodelovanje nekaj tradicije že iz 19. in začetka 20. stoletja, ko so skušali združiti prizadevanja psihologije govornega procesa in nervopsihiatrije, pa tudi jezikoslovja in psihologije (naj omenimo le imena, kot so H. Steinthal, H. Paul, W. Wundt in posebno J. van Ginneken s knjigo *Principes de psychologie linguistique*, Leipzig-Amsterdam 1907). Vendar očitno še ni bil prišel

čas za učinkovito sodelovanje, kajti psihologija govornega procesa še ni imela trdne metodologije in zadostnih eksperimentalnih podatkov, a tudi jezikoslovje še ni zbralo dosti zadovoljivih ugotovitev, da bi lahko razložilo, kaj je pravzaprav ta sistem — jezik (langue), o katerem so začeli govoriti.

Pozneje, okoli leta 1930, so različne okoliščine znova pospeševale sodelovanje med jezikoslovjem in psihologijo. Ugodno ozračje je bilo ustvarjeno v krogu revije *Journal de psychologie normale et pathologique*, v kateri so jezikoslovci in psihologi objavljali razprave (tudi v posebnih zbornikih), ki imajo še danes znanstveno veljavo. Podobno je tudi praška fonološka šola (nekaj njenih pobudnikov se je zanimalo za psihologijo) v svojem konceptu in v objavljenih delih upoštevala tudi psihološki vidik. Tudi nemška tradicija, kjer so na eni fakulteti združene filozofija, psihologija in jezikoslovje, je v tridesetih letih ustvarila dela, v katerih se je psihologija (posebno še filozofija in spekulativna psihologija) dotikala jezikoslovja (E. Cassirer, K. Bühler, J. Stenzel, F. Kainz, idr.). V Italiji je psihološki laboratorij A. Gemellija opravil analize, v katerih je fonetika povezana s psihologijo.

Vendar so bile take raziskave še razmeroma redke in ne bi mogli reči, da so bili raziskovalci jezikoslovno in psihološko enako izobraženi; razen tega raziskav niso izvajali načrtno in meddisciplinarno organizirano (mišljena so taka raziskovanja, v katerih ne sodelujeta jezikoslovec in psiholog, temveč jih opravlja jezikoslovec-psiholog, ki se problema loteva z dveh gledišč, toda meddisciplinarno spojeno). Da je zares potrebna taka dvojna izobrazba in organizirana izpeljava meddisciplinarnega raziskovanja, sem občutila že pred dobrimi dvajsetimi leti, ko sem pripravljala delo, ki je pozneje izšlo pod naslovom *Langage et contexte*¹, in podobno so najbrž čutili tudi drugi raziskovalci po zadnji vojni. Po razmahu informacijske teorije, po raziskavah sredstev mehničnega prenosa sporočil in »komunikacije« sploh, lahko rečemo, da je bila okoli leta 1950 ta ideja »v zraku«. Potrebno pa je bilo tudi ime, ki bi izluščilo in strnilo vse te tendence in nanesele je, da se je uveljavil prav termin *psiholingvistika*. To seveda še ne pomeni, da je ime ustvarilo novo znanost; odraža le stvarno potrebo v razvoju znanosti. Vendar bi bilo zmotno, če psiholingvistike ne bi imeli za to, kar je, namreč področje zase, ampak bi jo enačili s »smerjo« ali »šolo« samo zato, ker ji je dala ime skupina, ki se je združila, da bi razpravljala o teh vprašanjih.

Zdi se, da je termin *psiholingvistika* začel krožiti leta 1954, ko je bila v ZDA objavljena knjiga *Psycholinguistics*², ki pomeni rojstvo te smeri v ameriški znanosti; leta 1961 je tej knjigi sledila dokaj raznorodna antologija zanimivih študij, ki niso bile zbrane z enotnim namenom, niti ta zbornik nima nikakršnega metodološkega uvoda³.

¹ T. Slama-Cazacu, *Langage et contexte*. Haag 1961 (romunska izdaja, Bukarešta 1959; španska izdaja, Barcelona 1970); prve razprave, ki o njej govorijo. (Le principe de l'adaptation au contexte) so izšle v *Studiis si cercetari lingvistice* (Lingvistične študije in raziskave) 1954, ss. 201—245, in v *Revue de linguistique* 1956, ss. 79—118.

² Ch. Osgood — T. Sebeok (ured.), *Psycholinguistics. A survey of theories and research problems*. Baltimore 1954. Gl. tudi poročilo A. Tabouret-Kellerja v *Word* 20, 1964 ss. 89—98. Termin je verjetno prvič uporabil N. Pronko v *Language and psycholinguistics: a review*. *Psychol. bulletin* 43, 1946, ss. 189—239.

³ *Sol Saporta* (ured.), *Psycholinguistics. A book of readings*. New York 1961. Skoraj istočasno so bili sporadično objavljeni še drugi prispevki, npr. zelo koristna študija avtorjev J. Berko in R. Brown, *Psycholinguistic research method*, v P. H. Messen (ured.), *Handbook of research methods in child development*. New York — London 1960, ss. 517—557.

Leta 1962 je združenje »L'Association de psychologie de langue française« organiziralo simpozij; referate je objavilo leta 1963 z naslovom *Problèmes de psycholinguistique*.

V istem obdobju je poudarila O. S. Ahmanova, ki je v brošuri izdala povzetek ameriške knjige iz leta 1954, da se jezikoslovje dandanes ne sme bati stikov s psihologijo in da bo nova veda odigrala pomembno vlogo⁴. Res se je čedalje bolj širilo gibanje v zvezi s tem; veliko psihologov se je približalo jezikoslovju, marsikateri lingvist je začel upoštevati tudi psihologijo. Doživeli smo zanimiv pojav v zgodovini jezikoslovja in psihologije: psihologi postajajo »psiholingvisti« in pri tem izhajajo iz lingvistične teorije generativno-transformacijskih modelov (z morda ne najboljšimi rezultati za psiholingvistiko), in nekateri lingvisti jezikoslovje enačijo s psihologijo (gl. N. Chomsky, *Language and mind*. New York 1968, s. 1: »...posebna veja spoznavne psihologije, znana kot lingvistika...«). Kljub temu ne moremo trditi, da je nagel in spektakularen razmah psiholingvistike (ali tega imena, ki ga nosijo včasih zelo raznorodne študije) spremljala dovolj jasna zavest o tem, kaj naj to ime pomeni. Čeprav je izšlo precejšnje število pomembnih del⁵, na splošno ne bi mogli reči, da je bila psiholingvistična metodologija (ta termin nam pomeni koncepcijo predmeta, metode, probleme, itd.) v ospredju prizadevanj tistih, ki pišejo o psiholingvistiki.

Spričo tega bom skušala predstaviti metodologijo kar najprecizneje in najbolj strnjeno po svojih lastnih izkušnjah; seveda jo je tu mogoče razložiti le na kratko⁶. Ta metodologija je že veliko let osnova vseh mojih raziskav, ki so deloma nastajale v obdobju pred začetkom ameriške smeri in pred pojavom termina *psiholingvistika*.

Temeljna razlika med pojmovanjem, ki ga predstavljamo in med tistim, ki ga je sprva razglasila ameriška smer, je v odnosu med koncepcijo in metodologijo. Pobudniki ameriške psiholingvistike (S. S a p o r t a, cit. delo. s. V; Ch. O s g o o d in T. S e b e o k (ured.), cit. delo, s. 20 in dalje) so nedvomno izjavili, da jo utemeljujejo na behavioristični psihologiji, torej na psihologiji, ki v večini svojih različic pri proučevanju psihičnih pojavov izključuje raziskovalno zavest, in zato ostaja mehanicistična: ne zajame kompleksnosti »govorečega« človeka. Toda govorni proces (langage) je globoko človeški fenomen in ga mora voditi zavest; proučevati in razlagati ga moramo skozi prizmo socialnega determinizma in odnosa do celotnega psihičnega bivanja, v katerem igrata važno vlogo mišljenje in aktivnost, izhajajoča iz anatomofiziološke osnove. Po tej koncepciji, ki upošteva človeka v vsej njegovi kompleksnosti, bom predstavila metodologijo, za katero mislim, da se dosledno ujema z njo.

⁴ O. S. Ahmanova, O psiholingvistike. Moskva 1957, ss. 3–6.

⁵ Npr. R. Titone, La psicolinguistica oggi. Zürich 1964; S. Ervin-Tripp, D. Slobin, Psycholinguistics. Annual rev. of psychology, 1966, 17, s. 435 in dalje; J. Lyons, R. Wales (ured.), Psycholinguistic Paper. Edinburgh 1966; R. Rommetveit, Words, meanings and messages. New York 1968. Nekateri psiholingvisti brez pomisleka enačijo psiholingvistiko s psihologijo jezika (gl. npr. H. Hörmann, Psychologie der Sprache. Springer, 1968; angleška izdaja: Psycholinguistics. Springer, 1970.)

⁶ Prvič je bila razložena na Konferenci romunske lingvistike leta 1964 v Bukarešti in objavljena v Studii si cercetari lingvistice, 1965, št. 1, ss. 131–147; Revue roumaine de linguistique, 1965, št. 1–3, ss. 309–316; Linguistics 1966, št. 24, ss. 51–72. Bil je o njej govor v različnih predavanjih in na tečaju Mednarodnega seminarja za uporabno jezikoslovje (Grenoble 1966) kakor tudi v knjigi Introducing in psiholingvistica. Bukarešta 1968, (italijanski in angleški prevod je pred izidom); v zadnjem času: Code levels, interdisciplinary approach, and the object of psycholinguistics. Rev. roum. des sciences sociales — Psychologie, 1970, 4, ss. 87–96.

Raziskovanje jezikovnih dejstev v povezavi s psihologijo danes ne pomeni več, da sprejemamo neobjektivno, impresionistično stališče, ki ne daje možnosti za natančno obdelavo dobljenih podatkov: današnja psihologija s svojimi eksperimentalnimi in kvantitativnimi metodami, s svojimi preciznimi napravami in znanstveno pridobljenimi rezultati, ni več psihologija, ki je v časih van Ginnekena upravičeno zbujala nezaupanje za objektivnost zavzetih jezikoslovcev. Nadalje naslonitev na psihologijo nikakor ne pomeni, da se zatekamo k individualni razlagi teh dejstev; sicer pa ne smemo pozabiti, da je tudi posameznik predvsem socialno determiniran in da je to treba upoštevati. Ne opiramo se na psihiko posameznika, temveč iščemo razlage skozi prizmo splošnih zakonitosti človeške psihike; tu se lahko pojasni celo dejstvo, da v jeziku obstajajo sistemi in strukture, ki ustrezajo človeškim algoritmom. Nekateri vidiki lingvistične teorije pa dobijo objektivna potrdila v sami psihični stvarnosti.

3

Bistveno v prikazovanju sleherne metodologije je, da natančno določimo *predmet* spoznavanja. Najprej moramo predmet psiholingvistike ločiti od predmeta lingvistike. Izhajali bomo iz dejstva, ne da bi pretresali pravilnost tega postopka, da jezikoslovje obravnava le *jezik* (langue) t. j. slovnični, leksikalni in fonološki sistem, ki ga izluščimo kot skupni vzorec tega ali onega kolektiva. Obravnava psihologije *govornega procesa* (langage), ki je predmet psihologije, je usmerjena v »tehniko« govornega procesa (t. i. mehanizmi govora), v psihične faktorje in njihove fiziološke osnove, v psiho-socialne okoliščine, ki pomagajo pri oddajanju in sprejemanju sporočila, v govor in razumevanje govora. Psihični procesi so torej predmet psihologije, ki pa nič ne doseže, če ne upošteva tudi *jezikovnih* dejstev, če skuša obravnavati procese same na sebi in ne kot procese s *konkretnimi* jezikovnimi dejstvi in kot procese, katerih rezultat so taka dejstva. Konkretna realizacije jezika kolektiva, De Saussureove *parole*, so v jezikoslovju še danes bolj malo obravnavane; psiholingvistika pa obravnava prav te najbolj konkretne realizacije jezika, »individualna jezikovna dejstva« ali »sporočila«, odražajoča »individualne jezikovne sisteme« (gl. opombo 6, *Code levels*...). Sporočila obravnavamo v neposredni zvezi z *oddajateljem* in *sprejemalcem*, z odnosi, ki nastajajo med njima in z različnimi situacijami, v katerih se odvija to delovanje. Osrednji objektiv psiholingvistike bo torej usmerjen v sporočila in njihove odnose s človeškimi bitji, ki jih oddajajo; dalje v situacije, ki vselej modificirajo sporočila govorečih ljudi.

Metodologija psiholingvistike mora torej določiti metode za zbiranje podatkov v zvezi s konkretnimi situacijami in obenem tudi prispevati k interpretaciji — že s tem, kako jih zabeleži. Tu lahko prikažemo le nekaj splošnih metodoloških načel in njihovih aplikacij.

A. V nasprotju z nekaterimi ekstremističnimi tokovi strukturalnega jezikoslovja psiholingvistika — po mojem razumevanju — ne zapostavlja induktivne metode; meni namreč, da sta obe metodi, induktivna in deduktivna, enako koristni, ker dopolnjujeta druga drugo.

Pomembna naloga psiholingvistike, ki naj bi tako neposredno služila tudi jezikoslovju, je torej v tem, da zbira *jezikovna dejstva* kot živo stvarnost, da re-

gistrira jezikovno realnost v najrazličnejših sporočilih, v katerih se uresničuje potencialna dejstva jezika (langue), in da iz tega izlušči nekatera splošna načela. Pozornost, ki jo posvečamo konkretnim realizacijam jezika, ne pomeni, da smo se ustavili pri posebnem; registraciji dejstev sledi njih vrednotenje in interpretacija ter končno sinteza, ki naj oblikuje načela in zakonitosti psiholingvistike.

B. Ko psiholingvistika proučuje jezik v njegovem funkcioniranju, torej kot *kompleksen pojav komunikacije*, zajame tako oddajatelja (govorečega) kot sprejemalca (poslušajočega); nadalje upošteva vse spremembe, ki nastajajo v oddajatelju in sprejemalcu, pa tudi medsebojne vplive, ki jih sproža ta odnos. — To vprašanje sem obravnavala v knjigi *Langage et contexte* (cit. v op. 1). Prav zato bo psiholingvistika prispevala predvsem h globljemu spoznavanju nekaterih vidikov, za katere jezikoslovje še nima dovolj podatkov; gre za sporočanje kot tako, obravnavano v vsej njegovi dinamiki, v njegovi *govorni in dialogični* obliki (gl. moje delo *Dialogul la copii* (*Dialog pri otrokih*), Bukarešta 1961; češki prevod *Dialog u dětí*, Praga 1966).

Predvsem zaradi tega, ker se jezikoslovje ne loteva konkretnega sporočanja in niti ne Saussureove »parole«, so številni vidiki jezika še neznani ali pa jih ne proučujejo; tako so mogoče spekulacije okrog abstraktnega »jezika«, preden smo dodobra spoznali vsa objektivna jezikovna dejstva. Obenem pa se jezikoslovje precj opira na to, kaj »mislijo« ali »čutijo« jezikoslovci-raziskovalci, in na njihovo introspekcijo — drugače povedano, temelji na treh osebah, ki so lahko vključene v komunikacijski akt: na oddajatelju, sprejemalcu in zunanjem opazovalcu, od katerih sta bistvena samo prva dva. V jezikoslovju se veliko uporabljajo podatki, ki jih je introspektivno zbral zunanji opazovalec-jezikoslovec; in pogosto se zanemarlja vse tisto, kar se dogaja med oddajateljem in sprejemalcem, torej realizacija komunikacije s sporočili.

Po psiholingvističnih metodah, ki pa nam ne smejo pomeniti posebnih »receptov«, ker so to le postopki, ki dobijo svojo psiholingvistično specifičnost šele od našega stališča in zastavljenega cilja, lahko zbiramo zanimivo gradivo v zvezi z različnimi vidiki govorjenega jezika (intonacija, govorna tehnika, premori, hitrost govora, oblike »parazitskih« izrazov, pretežna izbira in raba nekaterih leksikalnih in slovničnih sredstev v govornem izražanju, spremljava ali nadomeščanje teh sredstev z mimiko in kretnjami, itd.).

C. Psiholingvistika raziskuje jezik v realnih situacijah — v njegovem delovanju in obenem v vseh enotah, sestavljajočih celoten izraz; metoda, ki jo priporočamo, je torej *dinamično-kontekstualna*. Izoblikovala sem jo v svoji knjigi *Introducere în psiholingvistica*, cit. v op. 6, z aplikacijo npr. v dialektologiji, stilistiki, itd.

Ta metoda nam omogoča, da komunikacijo spremljamo v njenem poteku, v replikah, v postopnem tvorjenju stavkov, v modifikacijah, ki nastajajo zaradi sprememb v situaciji ali sodelujočih partnerjih; z njo lahko zasledujemo dinamiko v zavesti, v dveh sistemih (pojav dvojezičja, narečne variante, itd.); opazujemo govorne pojave v samem delovanju ljudi, in predvsem med njihovo glavno aktivnostjo, delom. Vse to nam približa jezikovna dejstva, ki so se jezikoslovju često izmaknila.

Razen tega navedena metodologija večja zanimanje za študij jezika v njegovi genetični (evolutivni) dinamiki, ko se otroci učijo govoriti⁷, v postopnem osvajanju tujega jezika, ipd. Psiholingvistika rešuje ta vprašanja s proučevanjem dinamike učenja in rabe jezika.

Drugo načelo, ki ga poudarja dinamično-kontekstualna metoda, je nujnost raziskovanja raznih komunikacijskih pojavov v zvezi s *kontekstom*, in naj gre za splošni socialno-historični ambient ali za konkretno situacijo govorečega, za sintagmatične celote s trdno zasidranim slehernim sestavnim delom, a ne da bi pri tem zanemarili povezovanje jezikovnega dejstva z jezikovnim sistemom kot celoto. Načelo integracije v kontekstu se ne nanaša le na interpretacijo jezikovnih dejstev, kakor v glavnem to razumemo, marveč tudi na način zbiranja teh dejstev. Jezikovnih dejstev torej ne registriramo izolirano, umetno iztrganih iz konteksta, ampak v njihovi situaciji in s skupkom njihove situacije (prava in ambientna jezikovna situacija).

D. Dinamično-kontekstualna metoda vsebuje tudi bolj specifične psiholingvistične implikacije, saj mora registrirati in razlagati jezikovna dejstva v zvezi s *psihičnim stanjem osebe* (oddajatelja in sprejemalca). Tudi ob tej perspektivi in obenem še v mejah splošnega se že približujemo tudi individualnemu — neposredno s stilom povezanim dejstvom. Čustvenost, »motivacija« v modernem psihološkem pomenu (interesi, potrebe, tendence), temperament, miselnost, ipd.) igrajo važno vlogo pri izbiranju izraznih sredstev; in teh vidikov psiholingvistika ne more zanemarjati, nasprotno, kajti to je edina veda, ki jih lahko adekvatno raziskuje. Odnos do mišljenja sestavlja enega najpomembnejših vidikov te perspektive, ki je zato vprašanja *pomena* postavila v ospredje in jih tudi ustrezno obravnava.

E. Glavni metodični postopki ali metode v ožjem smislu, ki jih uporablja psiholingvistika, so: opazovanje z intervjuji — nekoliko drugače kot je navada v jezikoslovju — in *eksperiment*. Mislim, da je eksperimentalna metoda važen prispevek psiholingvistike k raziskovanju jezikovnih dejstev (vztrajno jo je že od leta 1954 priporočala tudi ameriška smer). Končno omogočajo tudi razna moderna tehnična sredstva, ki jih uporabljamo v psihologiji in fiziologiji, da objektivno in zelo natančno registriramo razne raziskovane vidike (čas reagiranja, pletismografija, EEG, EKG, itd.).

F. Psiholingvistična metodologija se ne omejuje samo na zbiranje dejstev (podatkov), marveč vključuje tudi njihovo *interpretacijo*; to je predvsem eksplikativna metodologija. Zbiranje in interpretacija podatkov sestavljata celoto, ki je ne smemo ločevati; oba vidika sta funkcionalno povezana med seboj.

V nasprotju z metodologijo nekaterih strukturalističnih šol psiholingvistika — v naši koncepciji — ne opisuje samo lingvističnih dejstev, marveč jih skuša tudi razložiti; objasniti skuša dejstva, ki zadevajo strukturo ali sistem, v njihovi vzročni povezanosti. S tem se obvaruje zmotnih interpretacij, izhajajočih iz notranjih zvez »avtonomnega« sistema. Ne gre za to, da bi se izogibali »abstrakcijam«; vendar mora biti docela jasno, ali imajo kakšen odnos s stvarnostjo ali ne, ali res zadenejo bistvo ali pa so zgolj konstrukcije čistega umovanja, od-

⁷ V eni svojih psiholingvističnih študij sem primerjala dinamiko osvajanja odvisnih sklonov v razvoju otroka z oblikami, ki obstajajo v splošnem jeziku, v narečjih in v starem jeziku: *The oblique cases in the evolution of child language*. *Revue roumaine de linguistique*, 1962, 1, ss. 71—89.

maknjene jezikovni resničnosti. Dodati moram, da obdelava zbranega gradiva ne izključuje uporabe novejših postopkov, statističnih in tistih, ki so v rabi v teoriji informacije, prevzetih tako od sodobne lingvistike kakor od moderne psihologije. Stik s psihologijo, poudarjam, danes ne pomeni več izgube možnosti za natančno obdelavo v prizadevanju za objektivne izsledke.

4

Psiholingvistično metodo sem predvsem zadnjih petnajst let uporabljala v svojih objavljenih delih, od katerih jih tu omenjam le nekaj (v zvezi s to problematiko so nekatere razprave izšle tudi že veliko prej).

Načelo prikazane metodologije zahteva neposredno zbiranje jezikovnih dejstev, zato se moje aplikacije te metode nanašajo na meni najbližje jezikovno okolje, romunski jezik.

O otroškem jeziku sem zbiral podatke, ki so lingvistično najbolj analizirani ali se dajo analizirati. Zapisala sem jih kompleksno in precizno pri zelo velikem številu otrok; podatki, na katerih so zasnovana doslej objavljena dela, veljajo za skoraj 600 romunskih otrok, starih od dveh do sedem let⁸. V razpravah obravnavam pridobivanje leksike, preobrazbo pomenske vsebine besed in osvajanje slovnične strukture, začenši s »sintagmatičnimi bloki«, katerih vrednost se postopoma spreminja; precèj sem se posvečala tudi prilagajanju otroka dialogični dinamiki, ipd.; v eni od svojih novejših študij sem preiskovala oblikovanje fonološkega sistema pri otroku v neposredni zvezi s spreminjanjem njegove starosti⁹. V vseh teh študijah je jasno izražen odnos med govorjeno romunščino odraslih in romunščino otroka, kakor to omogoča mehanizem »selektivnega odmeva«¹⁰, kakor to dovoljujejo možnosti mišljenja in percepcije, otrokova čustvenost in njegovi interesi.

Z raznimi drugimi aplikacijami psiholingvistične metodologije je bilo mogoče odkriti vrsto dejstev o govorjeni romunščini odraslih v zvezi z vlogo konteksta, ki ga proučujemo tudi z eksperimentalnimi sredstvi, z mehanizmom kontaminacije in razlago različnih kontaminacij v romunščini skozi prizmo odnosa med govornim procesom in mišljenjem¹¹ in z načinom, kako govoreči Romun v svoji

⁸ Rezultati so bili objavljeni v delih: *Relatiile dintre gândire și limbaj în ontogeneza* (Odnosi med mišljenjem in jezikom v ontogenezi), Bukarešta 1957; *Dialogul la copii*, cit.; *Particularități ale însușirii structurii gramaticale de către copil între 2 și 3 ani* (Posebnosti osvajanja slovnične strukture pri otroku med 2. in 3. letom), V *Culegere de studii de psihologie*, Bukarešta, IV. zv., 1962, ss. 119–152; *The oblique cases in the evolution of child language*, cit.; *La dynamique des relations entre la pensée et le langage*, *Revue roum. des sc. sociales — Psychologie*, 1965, 2. ss. 167–180, itd.

⁹ *Quelques remarques théoriques et méthodologiques sur les problèmes de la forme et de la substance dans la genèse du système phonématique*, *Cahiers de linguistique théorique et appliquée* III, 1966, ss. 171–179 (gl. tudi *Langage et comportement*, 1966, št. 4). Da bi po enotni metodi primerjali razvoj fonološkega sistema v različnih jezikih, je delala raziskovalna skupina z mednarodno udeležbo (K. Ohnesorg, L. Kaczmarek, R. Gsell, G. Francescato, itd.).

¹⁰ Pojem »selektivni odmev«, ki smo ga vpeljali v knjigi *Odnos med mišljenjem in jezikom v ontogenezi*, cit., str. 430, je iz psiholingvistike, in ga ne moremo tu podrobneje analizirati.

¹¹ O podrobnostih gl. med drugim: *Odnos med mišljenjem in jezikom v ontogenezi*, cit., pogl. IV; *Observatii si cercetari experimentale cu privire la contaminari* (Opažanja in eksperimentalne raziskave o kontaminacijah), *St. si cercet. lingv.*, 1956, 3–4, ss. 207–233; *La dynamique des relations*, cit.

zavesti dojema diftonge¹²; do posebnega izraza je prišla vloga osebne izkušnje v rabi jezika¹³ in vloga homonimije v kontekstu¹⁴, ipd.

V novejšem času sem psiholingvistično metodologijo aplicirala pri obravnavi odnosov med govornim procesom (langage) in delom¹⁵; pri tem sem osvetlila več vidikov, ki bi mogli biti razen za splošno jezikoslovje zanimivi tudi za romunščino. Z omenjenimi metodami sem zabeležila razne termine in pomene, ki jih ni bilo v zbirki gradiva za akademski slovar, pa tudi nekaj podatkov in pojavov, ki jih tradicionalna metodologija še ni obravnavala. Nakazana so bila tudi vprašanja, ki jih prinaša tehnika avtomatov, med njimi problemi, ki jih zastavlja ustvarjanje optimalnih besednih sporočil.

Obravnava konkretne komunikacije nam je odkrila tudi zelo važno vlogo v besedni povedi integriranih nebesednih sestavin: psiholingvistika (in v prihodnje tudi lingvistika) se mora spoprijeti z analizo te »mešane sintakse«¹⁶, ko besedne prvine v isti povedi nadomeščajo nebesedne — razlog več za revizijo tradicionalnih sintaktičnih shem.

Med najnovejšimi raziskavami naj omenim obravnave o učenju tujih jezikov; skušala sem orisati psiholingvistično perspektivo tega vprašanja¹⁷ in pred kratkim tudi teoretično in metodološko psiholingvistično utemeljitev kontrastivnega jezikoslovja¹⁸. Ta načela se veliko uporabljajo pri raziskavah v zvezi s kontrastivno analizo romunsko-angleške slovnice (Romunski načrt).

Jasno je, da je psiholingvistična metodologija še v začetni fazi, vsaj kar zadeva njeno natančno definicijo. Vendar so se razložena načela oblikovala postopoma, ob praktični uporabi, in ne kot prazne teoretične domneve. Prav to po mojem mnenju govori prikazani metodologiji v prid in daje jamstvo za njeno nadaljnjo aplikacijo.

Prevedel F. Jakopin

¹² The experimental reversed speaking with special view to diphthongs. *Revue de linguistique*, 1958, 1, ss. 19—31 in v *Recherches sur les diphtongues roumaines*. Bukarešta-Kopenhavn, Acad. R. P. R. — Munksgaard, 1959, ss. 123—135.

¹³ Gl. Statistika fonem i značenje opyta predskazaniya. *Revue de linguistique*, 1959, ss. 147—152.

¹⁴ The study of the resolution of homonymy by means of the experiment of prediction. *Revue roum. des sc. sociales — Psychologie*, 1964, 2, ss. 225—241 (gl. tudi *Actes du Colloque International de Linguistique Appliquée*, Nancy 1964).

¹⁵ V knjigi *Comunicarea în procesul muncii* (Komunikacije v delovnem procesu). Bukarešta 1964; gl. tudi: *Remarques sur particularités du message verbal, déterminées par le travail*. *Linguistics*, 1963, 2, ss. 60—84; *Sprachliches über die Kommunikation im Arbeitsprozess*. *Revue de linguistique*, 1962, 1, ss. 71—90; *Problèmes psycho-linguistiques posés par les messages verbaux employés dans l'automation*. *Revue roumaine de linguistique*, 1964, 119—130; *L'économie et la redondance dans la communication*. *Cahier de linguistique théorique et appliquée* I, 1962, ss. 17—27.

¹⁶ L'étude du roumain parlé: un aspect négligé — l' »indicatio ad oculose«. *Actele celui de -al XII-lea Congres international de lingvistica si filologie romanica*, vol. I, Bukarešta 1970, ss. 591—599.

¹⁷ La linguistique appliquée et quelques problèmes psycholinguistiques de l'enseignement des langues. *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, V, 1968, ss. 221—246.

¹⁸ (z W. Nemserjem), A contribution to contrastive linguistics. (A psycholinguistic approach; contact analysis). *Revue roum. de linguistique*, 1970, 2, ss. 101—128.